

DEMİRKÖY FATİH DEMİR DÖKÜMHANESİ 2003 YILI ARAŞTIRMA ve KAZI ÇALIŞMALARI

"Zülküf YILMAZ-A. Osman UYSAL

Araştırma-Kazi ve Restorasyon Projesi Hazırlık Çalışmaları

Demirköy Fatih Dökümhanesi'nde daha kapsamlı bir projenin tanzimi ve bunun hayata geçirilmesi amacıyla çeşitli bilimsel kurum ve kuruluşlar nezdinde girişimlerde bulunulmuş, böylece dökümhanenin tanıtılması ve gereken ilginin uyandırılması hedeflenmiştir. Nitekim 2002 yılı içerisinde çeşitli üniversitelerden çok sayıda bilimadamı dökümhane kompleksini ziyaret etmiş ve çeşitli ortamlarda konuya ilişkin bilgilendirme çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Diğer yandan TBTK Başkanı Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu, Fatih Dökümhanesi'nden haberdar olur olmaz, bu alanda mutlak surette bilimsel çalışmaların başlatılması yönünde arayış içerisine girmiştir. Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'ın önemli gayretleriyle alan incelemesinde bulunan ve konuya ilgi duyan bilimadamlarından bir grup, büyük bir duyarlılığın eseri olarak, Türk Bilim Tarihi Kurumu himayesinde ve müdürlüğümüz önerileri doğrultusunda kapsamlı bir projenin hazırlanması için çalışmalara başlamıştır. Bu kapsamda, Türk Bilim Tarihi Kurumu ile Kırklareli Müzesi Müdürlüğü arasında "Demirköy Osmanlı Dönemi Demir Dökümhanesi Araştırma-Kazi ve Restorasyon Projesi" adı altında bir işbirliğinin oluşturulması hususunda mutabakat sağlanmıştır. Yapılan görüşmeler sonrasında TBTK'na mensup bilim adamlarından oluşan bir "Araştırma, Kazi ve

Restorasyon Heyeti" oluşturulmuştur. Farklı bilim dallarından gelen ve her biri alanında uzman olan bu heyet, projenin öngörülen safhalarına uygun olarak şu şekilde bir işbölümü yapmıştır:

- 1- Proje Başkanı: Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu (TBTK Başkanı),
- 2- Koordinasyon ve Proje Merkezi: Doç. Dr. Mustafa Kaçar (TBTK Gn. Skrt.) - Türk Bilim Tarihi Kurumu (Yıldız Sarayı, Musahip Ağalar Dairesi, Beşiktaş/İstanbul),
- 3- Kazi Başkanı ve Proje Yönetmeni: Zülküf Yılmaz (Kırklareli Müze Md.)
- 4- Kazi Çalışmaları: Prof. Dr. A. Osman Uysal (Çanakkale 18 Mart Üniv.), Arkeolog M.A. Zülküf Yılmaz, Uzm. Öğr. Gör. Ahmet Sipahioğlu (Ç.18 Mart Üniv.), Yard. Doç. Dr. Mustafa Özer (Trakya Üniv.)
- 5- Mimari Belgeleme ve Restorasyon Çalışmaları: Yard. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli (İTÜ Mimarlık F.)
- 6- Arkeometri Çalışmaları: Prof. Dr. Hadi Özbal (BÜ. Kimya Bl.) - Prof. Dr. Emre Dölen (Marmara Üniv. Eczacılık Fak.)
- 7- Teknoloji Tarihi Araştırmaları: Prof. Dr. Atilla Bir (İTÜ Kontrol Müh. Bl.) - Doç. Dr. Günhan Danışman (B.Ü. Tarih Bl.)
- 8- Osmanlı Tarihi Araştırmaları: Prof. Dr. Emre Dölen (M.Ü.), Doç. Dr. Mustafa Kaçar (İÜ. Bilim Tar. Bl.) - Yard. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli (İTÜ.)

Amaç

2003 Yılı içerisinde faaliyete geçirilen projenin belli başlı amaçları şu şekilde özetlenebilir:

1) Kırklareli Müzesi Müdürlüğü ve Çanakale 18 Mart Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü birlikteliğinde başlatılan kazı çalışmalarıyla yüzeydeki moloz dolgunun kaldırılması ve mevcut yapılar ile ihata sistemi kalıntılarının ortaya çıkarılması; ayrıca döküm atölyelerindeki yüksek fırınlar, izabe çukurları ile su çarklarını işleten su kanallarının temizlenip açığa çıkarılması; bu arada, yüksek fırınların cidarlarından ve etrafta bol miktarda mevcut olan demir cürufundan alınacak örnekler ile arkeometri laboratuvarında metal analizlerinin yapılması; son olarak da, dökümhanenin tarihçesinin arşiv ve dokümantasyon araştırmaları ile Fatih Dönemi'ne kadar geri gidip gitmediğinin ortaya çıkarılması,

2) Kazı çalışmaları devam ederken, kazı alanı rölöve projelerinin hazırlanması ve benzer dökümhaneler ile karşılaştırmasının yapılması,

3) Kazı çalışmalarında elde edilecek sonuçları destekleyecek arşiv, eski fotoğraf ve belge araştırmaları ile kesin verilere ulaşılması,

4) Elde edilecek sonuçların araştırma ekibinin teknik üyelerince ayrı ayrı hazırlanacak bilimsel raporlar marifetiyle tespit edilmesi ve bir bütün içerisinde yayınlanması; bu şekilde akademik kurumlar, üniversiteler, destek veren kuruluşlar ve kamu oyunun bilgilendirilmesi.

5) Kazı sonuçları ve belgelerin araştırılması ile elde edilecek verilere göre dökümhanenin restorasyon projelerinin hazırlanması ve proje alanının bir açık hava teknoloji müzesi olarak yeniden yapılandırılması, nihai hedef olarak düşünülmüştür.

Kazı Finansmanı

Projenin finans kaynakları, başlangıçta Proje Başkanı Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun müşterek hazırlanan bir yayını dolayısıyla, kendilerine ait olan telif hakkı bedelini karşılıksız olarak bağışlamaları ile

şekillenmeye başlamıştır. Kesintisiz, uzun soluklu bir çalışma olarak planlanan proje için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kırklareli Valiliği, iştirak eden üniversiteler (imkânları dahilinde), Demirköy Kaymakamlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Türk Bilim Tarihi Kurumu, TÜBİTAK ve gönüllü kuruluşlardan destek sağlanması öngörülerek gerekli girişimler yapılmıştır.

Proje finansmanına zamanla gönüllü katılımların olacağı düşünülmekle birlikte, 2003 yılı çalışmaları için TBTK (Türk Bilim Tarihi Kurumu) ve TÜBİTAK'tan maddî destek sağlanmış, Kırklareli Valiliği ile Demirköy Kaymakamlığı ise imkânları oranında muhtelif katkıda bulunmuşlardır. Buna karşılık, 2003 yılı kazı ve araştırma giderlerinin büyük bölümü Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sağladığı ödenekle karşılanmıştır. Ayrıca Demirköy Doğayı ve Kültürel Değerleri Koruma ve Tanıtma Derneği (DEKAT)'nin sağladığı gönüllü iş gücü ve manevî desteğini de takdirle vurgulamak gerekir.

Kazı ve Araştırma Çalışmaları

2003 yılı çalışmalarını esas olarak iki başlık altında toplamak gerekmektedir:

1) Saha Araştırması

Fatih Dökümhanesi'nde hafriyat çalışmalarına başlamadan önce ve kazının devam ettiği süreçte, yapının ve yörenin tarihine ilişkin ipuçları elde etmek amacıyla çevrede araştırmalar yapılmıştır. Bu sezon için sınırlı olarak gerçekleştirilen saha araştırmasında hafriyatı yapılacak olan ve ana unsur olduğu sanılan büyük dökümhane ile bağlantılı veya müstakil daha başka demir eritme fırınlarının bulunup bulunmadığını anlamaya yönelik ön çalışma yapma gereği hissedilmiştir. Bunun yanı sıra, böylesine büyük çapta tesis edilen bir dökümhaneye nerelerden hammadde getirildiği hususu, ayrıca cevaplanması gereken bir soruydu. Bu amaçla Müze Müdürü Zülküf Yılmaz beraberinde Prof. Dr. Hadi Özbal, Prof. Dr. Emre Dölen, Prof. Dr. Atilla Bir, Doç. Dr. Günhan Danışman, Yard. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli, Öğrt. Gör. Kani Kuyucular,

Arş. Gör. Nurdan Kuban ve Arş. Gör. Betül Yorulmaz ile misafir olarak Dr. Ünsal Yalçın'dan oluşan bir ekip, iki gün süreyle çevre gezisi gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışma ile iki ayrı noktada fırın bakiyesi, büyük dökümhaneye batı istikametinde yaklaşık 350 m. mesafede küçük boyutta bir dökümhane kalıntısı, aynı istikamette ve yaklaşık 650-700 m. mesafede kısmen korunagelmüş bir su bendi (dökümhane ile bağlantılı olarak) ve Demirköy'ün kuzey - kuzeybatı istikametinde ise orman içerisinde muhtelif çoklukta bakır ve demir cürufu tepelikleri ile karşılaşmıştır. Gerçekleştirilen bu çalışma sırasında ileri dönemlerde yapılacak olan yüzey çalışmalarına altyapı oluşturmak üzere, tespit edilen bulgular harita üzerinde koordinatları ile birlikte belgelendirilmiştir.

Hafriyat grubu tarafından ise ayrıca yüzey taramasına yönelik bazı çalışmalar

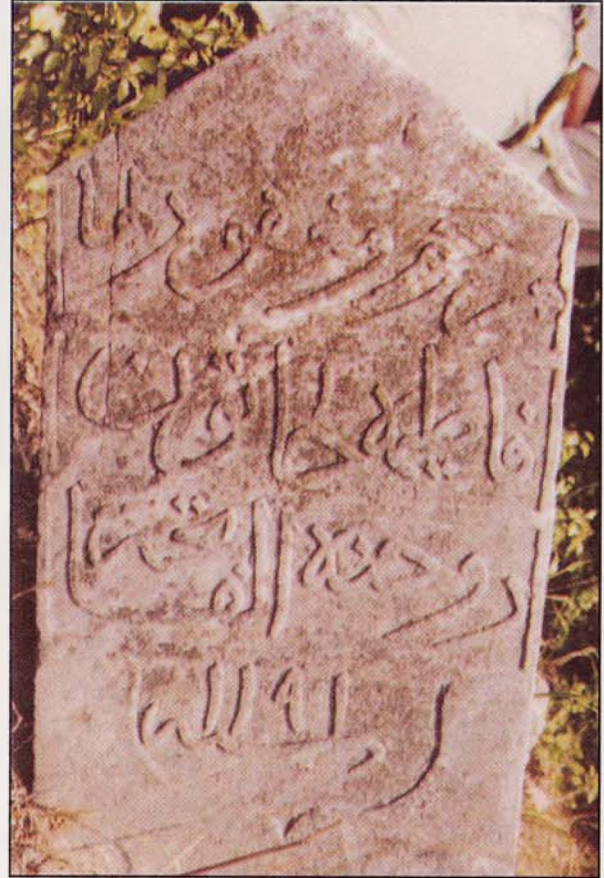
Resim: 1

gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sırasında Demirköy Belediyesi'nde muhafaza edilmekte olan tuğralı mermer parça, Avcılar (eski adıyla Korfu Kulübeler) Köyü mezarlıklarında ve askerî gazinoda korunan mezar taşları ile Demirköy Camii avlusundaki mezar taşları incelenmiştir.

Demirköy Belediyesi'nde muhafaza edilen mermer levhanın üzerinde, barok karakterde kartuş içine işlenmiş durumda Sultan II. Mahmud (saltanatı: 1808-1839)'un tuğrası kabartılmıştır. Tuğranın sağ üst tarafında Sultan II. Mahmud'un "Adlî" mahlası yer almaktadır (Resim: 1). Bu boyutta mermer malzemeli ve tuğralı kartuş, ancak anıtsal bir yapının taç kapısına ait olabilir. Demirköy ve civarında, dökümhanenin dışında böyle tuğra kullanmayı gerektirecek anıtsallık ve önemde

başka yapı bulunmamaktadır. Dökümhanenin özellikle taçkapı kalıntısının tarzı da II. Mahmud Dönemi mimarlık anlayışına uygun düşmektedir.

Demirköy'e yaklaşık 15 km. uzaklıktaki Avcılar Köyü, yörenin en eski Türk yerleşmesi olarak dikkati çekmektedir. Burada, biri şimdiki köyün merkezinde, diğeri ise köyün doğu tarafında ve yaklaşık 500 m. mesafede olmak üzere iki tarihî mezarlık bulunmaktadır. Kö-

Resim: 2

yün merkezindeki mezarlık 1940'lı yıllarda okul yapmak amacıyla ortadan kaldırılmıştır. Bu alanda hâlâ tek tük mezar taşı kırıkları göze çarpmaktadır. Bunlardan bir tanesinin üzerinde H. 1270/M. 1853-54 tarihi okunabilmektedir. Mezarlık yakınında, köyün hemen batı çıkışında bulunan ve yeni inşa edildiği anlaşılan türbenin içindeki şahidenin tarih kısmı ise mezar taşının beton zemine gömülmüş olması nedeniyle okunamamıştır.

Buna mukabil köyün kuzeyinde ve yaklaşık 500 m. mesafede bulunan ikinci mezarlıktaki kitabeli şahidelerden on beş tanesi okunmuştur. Buradaki mezar taşı kitabeleri 18. ve 19. yüzyıllara işaret etmektedir

Resim: 3

Söz konusu mezar taşları arasında, bir kadına ait olduğu anlaşılan ve tarih kısmı kırılmış olan bir şahide üzerindeki "Dökümhane'de Yazıcı Molla" ibaresi, son derece önemsenmektedir. Çünkü buna dayanılarak, dökümhanede çalışanlardan bazılarının civar köylerde ve özellikle Avcılar'da ikâmet ettikleri ileri sürülebilir. Avcılar gibi küçük bir köyde, zaman içinde iki mezarlığın oluşması, hem buradaki yerleşimin, hem de dökümhanedeki faaliyetlerin sürekliliğine ve canlılığına dayanak teşkil etmektedir.

Bunlardan başka, Demirköy Askerî Gazinosu'nda bulunan iki mezar taşı da Avcılar'dan getirilmiştir. Demirköy Camii'nin avlusunda yer alan ve 18. yüzyıldan kaldıkları anlaşılan iki şahide ise dökümhanenin yakınındaki küçük mezarlıktan buraya taşınmıştır.

2) Kazı Çalışmaları

Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi 2003 yılı kazı çalışmalarına Prof. Dr. A. Osman Uysal, Arkeolog (M.A.) Zülküf Yılmaz, Uzman Ahmet Sipahioğlu, Araş. Gör. Zekiye Uysal,

Araş. Gör. Erkan Sönmez, Araş. Gör. Yusuf Acioglu ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünden 17 öğrenci iştirak etmiştir.

Kazı öncesinde gridleme çalışmalarını başlatan Yard. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli, Öğr. Gör. Kani Kuyucular, Araş. Gör. Nurdan Kuban ve Araş. Gör. Betül Yorulmaz, röleve için de zaman zaman kazı sahasında bulunmuşlardır. Kazı boyunca başta Proje Başkanı Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu olmak üzere, projedeki diğer bilim adamlarının muhtelif ziyaret ve incelemelerini ise burada ayrıca belirtmek gerekiyor.

Resim: 4

Resim: 5

Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi merkezî işletme alanında yapılan 2001 yılı çalışmaları neticesinde, tarihi kompleksin yüzeyi tamamen temizlenmiş ve yüzeyi bilimsel çalışmaların yapılmasına hazır hâle getirilmiştir. Buna rağmen kazı yapılacak alanda kapsamlı bir yüzey temizliği gerçekleştirilmiştir. Çalışma öncesi durum tespiti, fotoğraflama ve rölevo belgelemelerinin ardından, planlandığı üzere dökümhanenin kuzey kanadında kazıya başlanmıştır. 2003 yılı kazı programında,

Resim: 6

öncelikli olarak yapının kuzey duvarı boyunca uzanan mekân kalıntılarını kapsayan II-E, II-F, II-G ve II-H plankarelerinde çalışılmıştır. E ve F plankareleri, daha önceki kazı sezonunda konumu belirlenen ana girişin batısına, G ve H plankareleri ise doğusuna isabet etmektedir. Bu kısım, hem kot açısından diğer kısımlara göre daha yüksekte kalmakta, hem de anıtsal girişin hemen gerisinde (güneyinde) yer almaktadır. Kazı öncesi görünümüyle bu kısım, dökümhanenin kuzey duvarı kalıntısından güneye doğru alçalan hafif bir eğim göstermektedir. Kuzey duvarı boyunca devam eden bu eğimin, zeminden mevcut duvar sevi-

Resim: 7

yesine kadar yükselen yoğun bir moloz tabakasından teşekkül ettiği dikkat çekmekteydi. Bu dolgunun en üstünde, kuzey sur duvarının yıkılmasıyla çoğunlukla kuzeye paralel, ancak düzensiz bir biçimde yıkılmış olan tuğladan harpuşa kalıntıları bulunmaktaydı. Öncelikle bu blokların ortadan kaldırılması ve daha sonra belirlenen plan doğrultusunda açmaların belirgin hâle getirilmesi için çalışmalar yoğunlaştırılmıştır.

Resim: 8

Başlangıçta, II E, II F ve II G açmalarında seviye inme çalışmalarına öncelik verildi ve kaldırılan moloz dolgunun hemen altında, bir yangın tabakasının üzerine oturtulmuş son kullanım safhasına ait yapı katı ile karşılaşıldı. Bu bölümde, dökümhanenin kapsamlı bir onarım süreci yaşadığı, hatta iç mekânlarda bazı işlevsel değişikliklerin yapıldığına dair düzenlemeler dikkat çekmektedir. Nitekim kuzey duvarı boyunca ve iç cephede belli aralıklarla düzenlenmiş olan nişlerin bir kısmının duvar sathında aynı seviyede, yine taşla örülmek suretiyle kapatılması ve ana girişin doğusundaki nişlerin ise ocak şeklinde düzenlenmesi hayli dikkat çekicidir. Ocak-

Resim: 9

ların birbirine yakınlığı, bu düzenlemenin yalnızca ısınmaya yönelik değil, daha farklı işlevinin olduğunu da düşündürmektedir. Ocakların zeminini oluşturan ateş tuğlalarının ise iki ayrı firmaya mensup olduğu, bunlardan birinin yerli üretim, diğerinin ise ithal (İngiliz) olduğu görülmüştür.

Zeminde az da olsa ithal ve yerli seramik kırıntıları ile çeşitli metal objeler de elde edilmiştir. Metal buluntuların çoğunluğu kullanılmış çeşitli boyutlardaki demir çivi ve saplamalardan oluşmaktadır. İç mekân, tek sıra tuğla veya çamur harçlı kerpiç duvarlar vasıtasıyla çeşitli ara bölmelere ve koridorlara ayrılmıştır. Genel bir kanaatle bu alanın idarî birimler veya daha basit düzeyde işlikler (atölyeler) olabileceği düşünülmektedir.

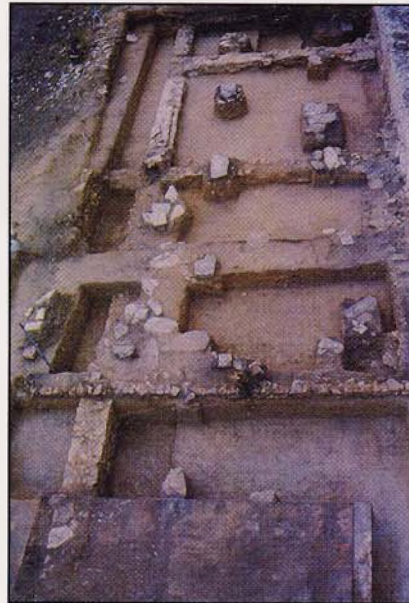
Resim: 10

Resim: 11

Ana girişin batısında kalan bölüm ise daha sade bir görünüm arz etmektedir. E plankaresinin tamamı ile F plankaresinin bir bölümünde, dar ve uzun bir salon görünümü veren tek mekân yer almaktadır. Muhtemelen bu yapıda zeminin yassı plaka taşlarla döşeli olduğu ve çatının ise taş kaideler üzerindeki ahşap direklere oturtulduğu anlaşılmaktadır. F plankaresinin diğer yarısının ise yine idarî bir yapı olma ihtimali bulunmaktadır.

Seviye inme çalışmaları kontrollü bir biçimde devam ederken, zeminin, kuvvetli bir yangın sonucu oluşan enkazın kısmen tesviye edilmesiyle elde edildiği belirlenmiştir. I. yapı katının (en üst tabakanın) zemininde hafriyata devam edilmesi neticesinde, ikinci bir yangın tabakası ile tekrar karşılaşmıştır. Bu alanda, kömürleşmiş hâlde çok sayıda tavan, bazen de zemin döşemesine ait olduğu anlaşılan ahşap kalıntıları açığa çıkarılmıştır.

Resim: 12

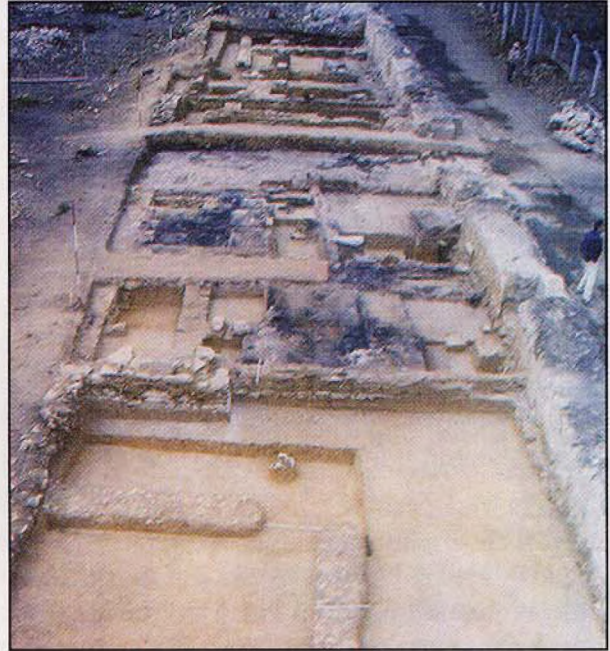
Hayli şiddetli geçtiği anlaşılan yangın neticesinde, tavanı oluşturan ahşap kirişlerin yanarak farklı istikametlerde zemine düştüğü kolayca izlenebilmektedir. Ancak F ve G plankare-

Resim: 13

lerinde açığa çıkarılan bazı kömürleşmiş ahşap kalıntılarının düzenli diziler teşkil etmesi, ayrıca bunların büyük ve orta boy çivilerle buldukları yere sabitlenmiş olmaları, buradaki bazı odalara ahşap döşeme uygulandığını düşündürmektedir. Gerçekleştirilen çalışma neticesinde, II. yapı katı olarak tanımlanan bu safhanın, mimari plan açısından bir üstteki tabaka ile herhangi bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bundan da anlaşılmaktadır ki şu ana kadar hafriyat yapılan alanda açığa çıkarılan sur içi mekânların, esasen II. mimari kat olarak tanımlanan evrede yapılmış olmalıdır. Buradaki yapıların kuvvetli bir yangınla tahrip olması üzerine, zeminin tesviye edildiği, ancak çeşitli oranlarda korunabilen duvarların onarılması ve bazı eklentilerin ilâve edilmesiyle, aynı bölümlerin bir kez daha kullanıldığı sanılmaktadır. Ancak I. yapı katı olarak tanımlanan mekânların da bir süre sonra yangınla tahrip olduğu dikkat çekmektedir. Daha sonra bu alanda yeniden bir takım düzenlemenin başlatıldığı, fakat herhangi bir nedenle yapılmakta olan çalışmalar sonuçlanmadan, alanın tahliye edildiği anlaşılmaktadır.

Hafriyatın 17. gününde kazı alanının genişletilmesi ve mevcut plankarelerde seviye tespit sondajlarının açılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla II H plankaresi de hafriyata dahil edilmiştir. Aynı zamanda II E plankaresinin güneybatı sınırına yakın bir alanda 2x3m. boyutlarında bir sondaj için çalışmalar baş-

Resim: 14

Resim: 15

latılmıştır. Bu alandaki hafriyatta, zeminden yaklaşık 15 cm. derinliğe ulaşıldığında yoğun kireç harçlı (horasan harcı) bir duvar kalıntısı ile karşılaşmıştır. Bu safhadan itibaren kazı duvar istikametinde ve aynı zamanda derinleştirilerek sürdürülmüştür. Yapılan hafriyat neticesinde, sonradan tespit edilen bu mimari öğenin hayli sağlam bir yapıya sahip olduğu, üst seviyelerde karşılaşılan mimari dokudan farklı bir üslupta ve daha erken dönemde inşa edilmiş olduğu belirlenmiştir. Kuzey sur duvarına paralel olarak gelişen bu duvarın F ve G açmalarında da düzenli bir biçimde seyrini devam ettirdiği, ancak II H plankaresine kesinlikle sarkmadığı tespit edilmiştir. Seviye tespit sondajı olarak başlatılan, fakat ihtiyaç hissedildiği üzerine genel hafriyata dönüştürülen bu çalışma neticesinde, henüz müdahale edilmeyen II D plankaresinden devamla E, F ve G plankareleri istikametinde gelişen duvarın, dökümhanenin fiziki olarak genişletilmeden önceki koruma-savunma (ihata) sisteminin bir parçası olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Bu

mimari kalıntı, eski dökümhanenin sınırlarını belirlerken, aynı zamanda işletmenin yaklaşık büyüklüğü hakkında da bir fikir vermektedir.

Diğer açmalarla eş zamanlı olarak sürdürülen II H plankaresi çalışmalarında ise yüzey molozu kaldırıldıktan sonra, düzensiz bir biçimde yıkılmış olan harpuşta kalıntıları bloklar hâlinde alan dışına nakledilmiştir. Zeminde seviye düşürme biçiminde sürdürülen hafriyatta E, F ve G açmaları ile aynı düzeyin elde edilmesi neticesinde, bu bölümde de seviye tespit sondajı çalışmaları başlatılmıştır. Gerçekleştirilen bu çalışma sonrasında, bir yapının temel altı dolgu tabakasına ait iki blokaj kalıntısı (kuzey ve batı duvarlarının bir bölümü) dışında, ayrıca bir bulgu elde edilememiştir.

Çalışmanın ilerleyen aşamalarında, dökümhanenin taçkapı kalıntısının gerisinde eyvan biçiminde avluya açılan, zemini arnavut kaldırımı döşeli ana koridor ve bunun iki yanında sur duvarına paralel uzanan duvarlarıyla müştemilat mekânlarının kalıntıları daha belirgin olarak görülmeye başlamıştır.

Resim: 16

Değerlendirme ve Sonuç

Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi 2003 yılı kazı ve araştırma çalışmaları sırasında elde edilen buluntulardan en çok dikkat çeken eser grubu, sikkelerdir. Bunlar arasında H. 1187/M. 1773 tarihli yanmış harap akçe, stratigrafik bakımdan büyük önem taşımaktadır. Diğer Osmanlı sikkeleri Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinin tarihlerini taşırlar. Ayrıca 1816 tarihli iki Avusturya İmparatorluğu parası ve 1926 tarihli Türkiye Cumhuriyeti parası da elde edilen buluntular arasındadır. Yine kazı sırasında çok sayıda sırsız seramik parçası açığa çıkarılmıştır. Nadiren 19. yüzyıl işi sırlı seramik parçalarına rastlanmıştır. Başta çivi olmak üzere, gülle kalıbı, değişik çapta top gülleri (Resim: 16) ve çeşitli metal parçalar, binanın işlevine uygun buluntulardır.

Hafriyatla elde edilen verilerin arşiv kayıtları ile paralel gelişimi, Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi'nin geçirmiş olduğu evreleri daha kolay anlamamıza imkân ta-

nırmaktadır. Buna göre, daha önce kapsamlı bir işletme hâlinde mevcut olduğu anlaşılan dökümhanenin, II. Mahmud (1808-1839) Döneminde esaslı bir biçimde ihya edildiği anlaşılmaktadır. Taçkapı kalıntısının mimari tarzı, harpuşa ve batı taraftaki kalıntıların ince tuğlaları ile Demirköy Belediyesi'ndeki mermer tuğra dikkate alındığında, dökümhane kompleksinin XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde genişletilerek yeniden düzenlendiğini görmekteyiz. Bundan sonra dökümhanede şiddetli bir yangının cereyan ettiği, fakat akabinde tekrar bir onarım ve düzenleme ile işletmenin faaliyetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu onarım sürecinde, kuzey duvarı boyunca uzanan mekânlar yeniden düzenlenmiş, çamur harç ve kerpiç kullanılarak bir takım iç bölmeler oluşturulmuş; girişin batısında ise bir oda ve bitişiğinde, muhtemelen ahşap direk ve tavanlı geniş bir bölüm meydana getirilmiştir. Sözü edilen konut ve odaların bir bölümünün ahşap döşemeli ve ahşap tavanlı

olduğu anlaşılmaktadır. Konut duvarları bir tür himiş uygulamasıyla oluşturulmuştur. Ortaya çıkarılan duvar ve sıva kalıntıları, yanmış zemin döşemesi ve tavan kirişi kalıntıları bunu doğrulamaktadır.

Dökümhane'nin bir süre sonra, muhtemelen ateşli bir saldırıya (savaş vb. nedenle) uğradığı düşünülmektedir. II-H açmasında, yüzeyden 103 cm. derinde (0,67 m. kotunda) rastlanan H. 1274/ M. 1857-58 tarihli sikke, yanmış zemin döşemesi içinde ele geçirilmiştir. Sikke, Sultan Abdülmecid'in saltanatının on dokuzuncu senesinde darp edilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla yangın, bu sikkenin tedavülde olduğu yıllarda meydana gelmiştir. Dolayısıyla, söz konusu yangın en erken 1858 yılı civarında vuku bulmuş olmalıdır. Ancak hafriyatla elde edilen patlamış hâldeki iki adet top güllesi ve yüksek derecede bir hararetle kömürleşen doku içerisinde toplu halde ele geçirilen altı adet gülle, söz konusu yangının bir saldırı sonrasında gerçekleştiğini göstermektedir. Tarihimizde bu döneme isabet eden kargaşa ortamının 93 harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı - Rus Savaşı nedeniyle yaşandığı bilinmektedir. Nitekim gerek savaş esnasında, gerekse yaklaşık 1 yıl süren Rus işgali döneminde dökümhanenin ciddi bir tahribata uğradığı bilgisi arşiv kayıtlarında yer almaktadır. Yapının bundan bir süre sonra yine kullanılmak üzere onarım gördüğü, ancak 1905 yılından itibaren başlayan Bulgar saldırıları ve sonrasında sıkıntılı bir dönem olan Balkan Savaşları sürecinde, istikrarlı bir biçimde işletilemediği anlaşılmaktadır. Buna rağmen, daha önce değinildiği üzere II G ve özellikle II F açmalarında ocağa dönüştürülmüş nişlerde ateş tuğlalarının yoğun olarak kullanıldığı belirlenmişti. Bu tuğlalardan, eski yazıyla "Ma'den Ereğli" markalı alanların Türk üretimi, "Cowen" markası taşıyanların ise İngiliz menşeli olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Nitekim yazılı kaynaklardan da bilinmektedir ki, dökümhane 1913 yılında bir İngiliz şirketi tarafından 99 yıllığına kiralanmış, ancak I. Dünya Savaşı sürecinde (1916) sözleşmenin feshedilmesi üzerine, burada bir daha üretim yapılmamıştır.

28.07.2003 tarihinde fiili olarak başlatılan Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi

2003 yılı kazı ve araştırma çalışmalarına 20.10.2003 tarihinde son verilmiştir. Bu süre zarfında, toplam 10000 m² kapalı alan ihtiva ettiği bilinen tarihî kompleksin yaklaşık olarak 330 m²lik kısmında hafriyat gerçekleştirilmiştir. Kazı sonrasında röle ve görüntüleme çalışmaları tamamlanarak, mimari kalıntılar geçici olarak koruma altına alınmıştır. Diğer buluntuların temizlik ve kısmen onarımları yapılmış, etütlük ve envanterlik alanlar tasnif edilerek depoya kaldırılmıştır. Burada yapılan nihai tasnif ile gerekli görülenler bakım, onarım ve envanter çalışması için müzeye nakledilmiştir.

2003 Yılı Mimari Belgeleme Çalışmaları

Gülsün TANYELİ

2001 yılında Kırklareli Müzesi Müdürü Arkeolog Zülküf Yılmaz, M.A., yönetiminde gerçekleştirilmiş olan kurtarma kazısı sırasında ortaya çıkarılan kalıntılar Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nden Sanat Tarihçi Ahmet Sipahioğlu tarafından belgelenmiştir. 2003 yılı kazı çalışması öncesinde mevcut kalıntıların bellekli bir 'total station' teodolit ile ölçme ve belgeleme çalışmaları dijital olarak tekrarlanmış ve çizilmiştir. Ayrıca, kazı çalışmalarında esas alınacak grid sisteminin araziye uygulaması ve röper alınacak 0.00 kotu hazırlanmıştır.

30 Temmuz ile 8 Ağustos 2003 ve 28-30 Ağustos 2003 tarihleri arasında yapılan arazi çalışmaları İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyeleri Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli ve Dr. Kani Kuzucular ile doktora öğrencileri Y. Mimar Betül Yanılmaz Ekimci ve Y. Mimar Nurdan Kuban'in katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

2003 Yılı Yüzey Araştırmaları

Günhan DANIŞMAN

Dökümhane civarındaki ormanlık alanda daha başka demir üretim sahalarının olduğu, Demirköy Orman Bölge Müdürlüğü mühendisleri ile yapılan görüşmelerde ortaya konmuştu, 31 Temmuz 2003 günü İ.T.Ü. mimari

belgeleme ekibine katılan Kırklareli Müzesi Müdürü Arkeolog Zülküf Yılmaz ile Boğaziçi Üniversitesi Teknoloji Tarihi Doçenti Dr. Günhan Danışman, bir yüzey araştırması gerçekleştirerek dökümhane çevresinde daha önce Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli'nin bilgisi dahilinde olan bazı üretim alanlarına gidilerek buluntuların koordinatlarını GPS (coğrafik yer-belirleme sistemi) ile kaydetmiştir. Özellikle "Kabakçının Tarlası" olarak bilinen ve dökümhanenin kuzeybatı yönünde ormanlık arazi içindeki alanda su kanallarının izleri, su çarkının taş temelleri, üç adet iyi korunmuş vaziyette yüksek fırın ile geniş bir alana yayılmış çüruf ve odun-kömürü yığınları belirlenmiştir. Ancak, yüzey araştırmalarının önümüzdeki sezonda daha ayrıntılı bir şekilde yapılması ve 1/25000 ölçekli haritalara işlenerek sit alanı tanımlaması için Edirne Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'na başvurulması gerektiğine karar verilmiştir.

Gerek yüzey araştırmaları sırasında belirlenen üretim alanlarının haritalara işlenmesi, gerekse dökümhanede kazı çalışmaları sırasında çıkan katmanları belgeleyen kazı ekibinin ön çizimlerinin dijital ortama aktarılarak 1/50 ölçekli planların fotogrametrik çekimler yöntemiyle hazırlanmasının önümüzdeki yıl yapılması planlanmaktadır.

2003 Yılı Osmanlı Arşivleri Araştırması

Emre DÖLEN
Mustafa KAÇAR

Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Emre Dölen ile İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mustafa Kaçar tarafından ortaklaşa yönetilen "Osmanlı Arşivleri Araştırması", öncelikle Demirköy-Samakocuk Dökümhanesinin çeşitli yayınlarında iddia edildiği gibi Sultan II. Murat zamanında mı ilk kez çalışmaya başladığını ve Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'un fethinde kullanılan "Şahi" toplanının dökümü ile ilişkisi olup olmadığını ortaya çıkarmak hedefini taşımaktadır.

1990 yılında İstanbul Teknik Üniversitesine sunulmuş olan bir doktora tezinin alan çalışmaları sırasında bölgedeki araştırmaları

desteklemek amacı ile Osmanlı arşivlerinde yapılan incelemelerde bulunan en eski belgelerden biri 29 Recep 1170 H. (4 Mart 1696) tarihli olup bu dökümhanenin Osmanlı ordusu için top güllesi veya yuvalak ve humbara ihtiyacını karşıladığı belirtilmektedir. Çevredeki Avcılar Köyü yakınında 2003 yaz döneminde belirlenen Müslüman mezarlıklarındaki mezar taşlarının incelenmesi sonucu dökümhanede bundan daha eski tarihlerde çalıştığı anlaşılan işçi ve ustaların izine rastlanılmış olması, bu dökümhanenin kuruluşunun daha erken tarihlere uzandığını açıkça ortaya koymaktadır. 18. ve 19. yüzyıllara ait belirlenen çok sayıda arşiv belgesinde dökümhanede üretilen yarı mamul demir ürünlerinin İğneada Limanı'ndan kosterler ile İstanbul Karakoy'deki Tophane-yi Amire ile Haliç'teki Tersane-yi Amire'ye gönderildiği anlaşılmakta, kosterlerin ve Rum asıllı kapitanların isimleri dahi verilmektedir.

2003 Yılı Metalurji Teknolojisi İçin Arkeometri Analizleri

Hadi ÖZBAL

2003 yılı yaz dönemi kazı çalışmaları sırasında alınan, ahşap ve odun kömürü, sıva ve harç ile tuğla örnekleri yanında çekme çati çivisi, yuvalak gibi metal örnekleri ile cevher ve çüruf örnekleri üzerinde yapılması planlanan arkeo-metalurji analizleri, Boğaziçi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Kimya Bölümü'ne bağlı Arkeometri Merkezi Laboratuvarlarında Prof. Dr. Hadi Özbal tarafından yürütülmektedir. Bu araştırmaların ana hedefi demir üretimindeki hammadde girdilerinin belirlenmesi, top güllesi gibi mamul ürünlerin kalitesinin tayin edilmesi ve üretim aşamasında uygulanan tekniklerin ortaya çıkartılmasıdır. Bu amaçla kazı sırasında elde edilen laboratuvar örneklerinin kimyasal ve fiziki özellikleri aşağıda belirtilen yöntemlerle analiz edilmektedir:

1. Cevher, çüruf ve metal örneklerinin ihtiva ettikleri elementlerin milyonda bir oranında izlenmesi için kimyasal analizlerinin "Atomik Absorpsiyon Spektrometresi" kullanılarak gerçekleştirilmesi;

2. Cevher ve cüruf örneklerinin içindeki bileşimlerin "X-ışını Saçılımı Analizi" yoluyla yapılması;

3. Cüruf ve metal örneklerinin yapısını anlamak için "Taramalı Elektron Mikroskopi" kullanılarak nokta analizlerinin yapılması;

4. "Endüksiyon Plazma Emisyon Spektrometre" ile cüruf ve metal örneklerinin ince kesit incelemesi, kimyasal analizini ise "Polarize Optik Mikroskop" kullanılarak gerçekleştirilmesi.

Tüm bu laboratuvar analizleri için TÜBİTAK Bilimsel Araştırmalar Destek Fonu'ndan ve Boğaziçi Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Merkezi Fonu'ndan malî destek sağlanmıştır.

2003 Yılı Teknoloji Tarihi Çalışması- Endüstri Müzesi Ön Hazırlığı

**Atilla BİR
Günhan DANIŞMAN**

İstanbul Teknik Üniversitesi, Elektrik ve Elektronik Kontrol Mühendisliği Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Atilla Bir ile Boğaziçi Üniversitesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Günhan Danışman tarafından 2003 yılı yaz döneminde yapılan teknoloji tarihi araştırmasında Demirköy Dökümhanesi'nin teknik özelliklerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

Demirköy'ün 4 km. doğusunda orman içindeki bir dere yatağı kenarında yer alan dökümhane ve bitişiğindeki muhkem yerleşme alanı, aralarında 7 metrelik bir kot farkı bulunan iki ayrı terasta oluşmaktadır. Üst teras bir kenarı 100 metreyi bulan dikdörtgen bir alandır ve etrafı taştan kalın bir sur duvarı ile çevrilmiştir. Orman içinde kurulu bu işletmenin güvenliğini sağlamak ve özellikle 19. yüzyılda sayıları giderek artan Bulgar çetelerinin saldırılarına karşı üretim alanlarının korunmasını sağlamak amacıyla bu üst terasta askerî bir birliğin yerleştirildiği, ayrıca dökümhane işçilerinin barındığı kışla ve yatakhane gibi binaların sur duvarlarına yaslanmış olarak inşa edildiği ilk kazı sonuçlarından anlaşılmaktadır. Tuğla minaresi kısmen ayakta kalmış bir mescit kalıntısı da bu savı desteklemektedir.

Dökümhanenin kuzeybatı yönünde, yaklaşık 5-6 km. uzaklıkta yer alan dere yatağının yüksek bir kotundan yönlendirme ağızı inşa edilerek alınan suyun bir açık kanal vasıtasıyla işletme alanına getirildiği, arazide yapılan inceleme sonucu anlaşılmıştır. Bu su, dikdörtgen yerleşim alanına batı kenardaki sur duvarı altında izleri bulunmuş olan taş tonozlu bir su kanalından girmekte, daha sonra biri mescit yönüne, biri güney kenarın ortasına ve diğeri de güneydoğu köşeye olmak üzere birkaç kola ayrılmaktadır. Dökümhanenin inşa edildiği düşük seviyeli teras alanında iyi korunmuş durumda iki adet eritme ocağı (veya yüksek fırın) ile bu fırınlarla ilişkili yaklaşık 2x1 metrelik bir taş izabe çukuru da açıkça gözlenmektedir. Güney duvarı ortasında ana kanalın sona erdiği noktada yaklaşık 9 metre çapında üstten çevirmeli metal bir çarkın bulunduğu, çarkın yatakladığı noktalardan açıkça görülmektedir. Ayrıca eritme fırınlarında gerekli yüksek ısıyı elde etmek için su çarkı ile tahrik edilen körüklerden yararlandığı belirlenmektedir. Ana kanaldan ayrılan tonozlu diğer kanalların ne amaçla inşa edildikleri ancak kazılardan sonra belirlenebilecektir. Çarkın çevirme gücü yatay bir milden yararlanılarak körüklere ve belki de bir dövme demir çekicine aktarıldığı tahmin edilmektedir. Suyun debisi ancak kanallar ve çark yuvası kazıldıktan sonra belirlenebilecektir. Dökümhanenin 1950'li yıllardan önceki durumunu hatırlayan yöre sakinlerinin sözlü aktarımlarından, çarkın demirden imal edildiği, dökümhanede bulunan tüm demir üretimler ile birlikte hurda olarak satıldığı, ancak öküz arabaları ile taşınırken orman içinde saplandığı dere yatağından çıkarılabileceği öğrenilmiştir. Yaşı ileri Demirköylüler ile sürmekte olan sözlü-tarih görüşmelerinde alınan bilgilerden, sur duvarlarının en az 4 metre yükseklikte olduğu, ancak duvarların kesme taşlarının askerî tesislerin ihtiyacını karşılamak üzere ve tonlarca cüruf malzemesinin ise Orman İdaresi tarafından orman içi yolların yapımı sırasında götürüldüğü anlaşılmıştır.

Demirköy Dökümhanesi'nin, bilinen benzer üretim tesislerindeki örnekler göz önünde bulundurularak, nasıl işletildiği tahmin edi-

lebilir ve bir rekonstrüksiyonu yapılabilir. Tesis ile ilgili özellikler ancak söz konusu kanallar, çark yuvası, yüksek fırınlar ile izabe çukuru ve körüklerin yer aldığı alanlar kazıldıktan ve mevcut buluntuların ayrıntıları ortaya çıkarıldıktan sonra açıklık kazanacaktır.

Ekmeleddin İHSANOĞLU

Türkiye'de her yıl gerçekleştirilen 250 dolaylarındaki kazı projesi arasında çok az sayıda Türk-İslâm ve Osmanlı Dönemi kazı çalışması yapılması ve bugüne kadar sistematik bir endüstri arkeolojisi araştırmasının yer almamış olması gerçeğinden hareketle, Türk Bilim Tarihi Kurumu, Kırklareli İl'inin Demirköy İlçesi yakınlarında bulunan ve Fatih Demir Dökümhanesi olarak tanımlanan bir metalurji tesisinde kapsamlı bir araştırma, kazı ve restorasyon projesi başlatma gereğini hissetmiştir. Bu amaçla uygulamaya geçirilen projenin başlangıcı ve ilk sezon serüveni hakkında yukarıda yeteri kadar malumat verildiği görülmektedir. Bununla beraber birinci ve ikinci safhaları (araştırma ve kazı) birlikte başlatılan çalışmaların perde gerisinde kalan, ancak kanaatimce en az yapılan işin kendisi kadar destek unsurlarına ve bunun doğal sonuçlarına da değinmek gerekmektedir. Nitekim 2003 yılı araştırma ve kazı çalışmaları kapsamlı, aynı zamanda uzun vadeli bir projenin birinci uygulama sezonu olması dolayısıyla, ekip üyelerinin proje grupları şeklinde ilk alan deneyimini yaşadığı bir süreç olmuştur. Esasen her biri daha önce müstakil proje lideri konumunda hizmet vermiş olan projemiz üyeleri, engin bilgi birikimi, yüksek seviyedeki mesleki tecrübelerinin yanı sıra, samimi ve sıcak bir atmosferde sürdürülen çalışmalara her seviyede verdikleri destekle, bu tarz kolektif organizasyonların ülkemizde de uygulanabildiğini gösteren başarılı bir örnek sergilemişlerdir. Bu başarıda pay sahibi olan önemli unsurlardan biri ise hiç kuşkusuz Demirköy halkının proje içerisinde yer almasını sağlayan, Demirköy Doğayı ve Kültürel Değerlerini Koruma, Tanıtma Derneği (DEKAT)'dir. Belki de 2003 yılı çalışma sezonunun en güzel yanı

Demirköy halkı adına DEKAT yönetimi ve tüm üyelerinin kazı ve araştırma ekiplerini bir gün dahi yalnız bırakmayan yakın dostlukları ile samimi beraberlikleri olmuştur. Yine Demirköy Kaymakamlığı (Yazı işleri, Vakıf, Mal Md.lüğü, Mobilya Fb. vd.), Belediye Başkanlığı, Orman İşletme Müdürlüğü, Hudut Tabur Komutanlığı, Sağlık Ocağı ile emeği geçen diğer tüm kamu çalışanı dostlarımızın yardım ve hizmetlerini de unutmamak gerekmektedir. Diğer yandan, yapılan çalışmaları sürekli olarak gündemde tutun *Önadım Gazetesi* Demirköy Temsilciliği adeta projemizin basın müşavirliği hizmetlerini başarıyla yürütmüştür. Demirköy Eczanesi'nin samimi dostluğu ve yardımsever yaklaşımı ise Demirköy esnafı adına son derece iyi bir örnektir.

Demirköy dışında da yapılan çalışmalara destek sağlayan kişi ve kurumlar mevcuttur. Bunların başında, sınırlı maddî imkânları yanında kazı çalışmaları ile yakından ilgilenen Kırklareli eski Valisi Ali Serindağ (Bolu Valisi), kurum hizmet aracını kazı süresince tahsis eden mülga İl Kültür Müdürü Bülent Dizdaroğlu (Keşan Kütüphane Md.) ve personeli, müze müdürlüğü uzman ve diğer personeli, Pınarhisar Belediye Başkanı Mehmet Kapılı, Pınarhisar Kaymakamlığı, Pınarhisar Kireç Fabrikası ile kazı çalışmalarımızı daima destekleyen ve yakın dostluğunu esirgemeyen Köy Koop (Kırklareli) Başkanı Erdoğan Kantürer ve daha ismini zikredemediğim pek çok değerli dost kendilerinden beklenenin üzerinde bir hassasiyetle dar zamanlı çalışmamıza önemli destek sağlamışlardır.

Bilinmektedir ki, Demirköy metalurji tarihi araştırmalarının her zamanki en önemli destekçisi, adı Trakya tarihi araştırmaları ile özdeşleşen Prof. Dr. Mehmet Özdoğan olmuştur. Boğaziçi Üniversitesi ise aramıza iki değerli bilim adamını hediye etmenin yanı sıra lojistik destek sağlayacağını da ilk sinyallerini şimdiden vermeye başlamıştır. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi'nden Öğr. Gör. Kani Kuyucular, Arş. Gör. Nurdan Kuban ve Arş. Gör. Betül Yorulmaz üstün bir gayretle arazide belgeleme hizmetine katkı sağlamışlardır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sanat

NOTLAR

*Zülküf YILMAZ, Müze Müdürü, Kırklareli/TÜRKİYE

Prof. Dr. Ali Osman UYSAL, 18 Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE

¹ Tanyeli, G., *Osmanlı Mimarisinde Demirin Strüktürel Kullanımı (15.-18. Yüzyıllar)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul 1990.

²Uçan, L., *19. Yüzyılda Osmanlı Kırklareli'si ve Hinterlandı*, Basılmamış M.A. Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2002.

Tarihi Bölümü'nden Öğr. Gör. Ahmet Sipahi-oğlu olağanüstü verimliliği beraberinde hizmette sınırsız olmanın örneğini göstermiştir. Yine aynı bölümden Araş. Gör. Zekiye Uysal, Araş. Gör. Erkan Sönmez, Araş. Gör. Yusuf Acioğlu ile fiilen hafriyat işlerinde görev alan sevgili öğrencilerimiz gösterdikleri üstün gayretle 2003 yılı kazı sezonunun ana unsuru olmuşlardır. Bu sebeple hizmette bulunan her seviyedeki personelinin göstermiş olduğu performans Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü ile Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'nın başarısı olarak görülmektedir.

Pek tabii olarak yapılan her hizmetin bir malî boyutu bulunmaktadır. Bu bağlamda TÜBİTAK, Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi araştırma ve kazı projesini önemli bir katkıyla desteklemiştir. Bununla beraber 2003 yılı kazı giderlerinin büyük bölümü Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Erkan Mumcu'nun takdirleri, Bakanlık Müsteşarı Prof. Dr. Sayın Mustafa İsen ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü Sayın Nadir Avcı'nın uygun görüşleri neticesinde sağlanan ödenekle karşılanmıştır.

Demirköy araştırma ve kazı çalışmalarını büyük bir heyecanla başlatan ve ayakta tutan muazzam güç yalnızca yukarıda kurum veya isimleri zikredilen zevatla sınırlı değildir. Bu nedenle Türk Bilim Tarihi Kurumu ve Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi Araştırma, Kazı ve Restorasyon Projesi Başkanı sıfatıyla, direkt veya dolaylı olarak projemize destek sağlayan her seviyedeki tüm dostlarımızı en derin hislerimle kutluyor, proje heyeti adına teşekkürlerimi sunuyorum.